

ON THE NEW MEDIATIC REPRESENTATION OF HEALING: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF “TUNCER ÇİFTÇİ İLE HOŞ SOHBETLER”

ŞİFANIN YENİ MEDYATİK TEMSİLİ ÜZERİNE: TUNCER ÇİFTÇİ İLE HOŞ SOHBETLER PROGRAMI'NIN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Mehmet Emin BALCI¹

Abstract

Late modernity created a new social universe that shocked the classical framework of modernity. One of the most important examples of this shock is the social construction of the disease. Late modern relations have revived the traditional health practices (traditional medicine, spiritual therapy, etc.) suppressed by disciplinary medicine, which constitutes a model for modern society. To put it more accurately, earthquakes in the modern information-power system have caused old practices to be associated with modern health monopolies. On the other hand, neo-liberal market conditions have led to the re-coding of these authentic improvement methods by the bureaucratic logic of the information-power order. In this article, we will focus on the analysis of the “Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler” program, which is one of the religious examples of alternative healing practices in Turkey. In his TV programs, which he made for a long time in the daytime and late generations of satellite channels, Çiftçi claimed that he instantly diagnosed his patients over telephone connections and healed them with his miraculous power. After leaving the conventional media for an “unknown reason”, he continues to distribute the healing through his private channel and Youtube broadcasts. Ciftci's tele-therapeutic methods, which enable him to be characterized as a “religious abuser” or a charismatic personality, point to new sociological syntheses between the bureaucratic institutionalism of modern medicine and common sense disease knowledge. In this study, the meaning of health at the institutional and inter-subjective level in modern society will be discussed in the context of Talcott Parsons' sick

Öz

Geç modernlik, modernliğin klasik çerçevesini çok eden yeni bir sosyal evren yaratmıştır. Bu şokun en önemli örneklerinden birini hastalığın toplumsal inşası oluşturur. Modern toplum için bir model teşkil eden disiplinler tıbbının bastırdığı geleneksel sağlık uygulamalarını (geleneksel tıp, ruhsal terapi vb.) geç modern ilişkiler yeniden canlandırmıştır. Daha doğru bir ifadeyle, modern bilgi-iktidar düzeninde yaşanan depremler eski uygulamaların modern sağlık tekeliyle ilişkilmesini sağlamıştır. Öte yandan neo-liberal piyasa koşulları, bilgi-iktidar düzeninin bürokratik mantığınca söz konusu otantik iyileştirme yöntemlerinin yeniden kodlanmasına neden olmuştur. Bu yazıda, Türkiye'deki dini şifacılığın bir örneği olarak “Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler” programının analizine odaklanılacaktır. Uzun süre farkı uydu kanallarının gündüz ve geç kuşaklarında yaptığı TV programlarında Çiftçi, telefon bağlantıları üzerinden hastalarını anında teşhis koyup mucizevi gücüyle iyileştirdiğini ileri sürmüştür. Konvansiyonel medyadan “sebeb-i meçhul” bir şekilde ayrılmasının ardından kendi özel kanalı ve Youtube yayınları aracılığıyla kendince şifa dağıtmaya devam etmektedir. Çiftçi'nin bir “dini istismarçı” veya karizmatik bir kişilik olarak nitelenmesini sağlayan tele-terapik yöntemleri modern tıbbın bürokratik kurumsallığı ile sağduyusal hastalık bilgisi arasındaki yeni sosyolojik sentezlere işaret etmektedir. Bu çalışmada öncelikle modern toplumda sağlığın kurumsal düzeyde ve özneler-arası düzeyde kazandığı anlam Talcott Parsons'un hasta rolü ve Alfred Schutz'un fenomenolojik sosyolojisi bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca Türk modernleşmesinde

¹ Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, mbalci87@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0086-5584

role and Alfred Schutz's phenomenological sociology. In addition, the discursive function of the health/disease distinction in Turkish modernization will be addressed and the alternative health literature will be discussed in outline. Finally, the appearance of Tuncer Çiftçi in the Turkish media and the formal and content structure of the program will be analyzed.

Keywords: Patient Role, Religious Healing, Turkish Modernization, Alternative Medicine, Digital Identity

sağlık/hastalık ayrımının söylemsel işlevine değinilecek ve alternatif tıp literatürü ana hatları ile ele alınacaktır. Son olarak Tuncer Çiftçi'nin Türk medyasındaki görünüş biçimleri ile programın biçimsel ve içerik yapısı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hasta Rolü, Dinsel Şifa, Türk Modernleşmesi, Alternatif Tıp, Dijital Kimlik

GİRİŞ

Geç modernite, klasik modernlik tanımını şoka uğratacak birçok gündelik pratiğin sıradanlaştığı toplumsal bir evren yaratmıştır. Bu şokun en ilgi çekici örneklerinden birini ise sağlık bilgisinin/bakımındaki (care) “post modern evrim” oluşturmaktadır (Fox 713). Modern tıbbi söylemin kazandığı büyük başarılar toplumsal tasarımlar için de bir Arşimet noktası teşkil ederken, geç modernliğin akışkan ilişkileri, yaşam bilimlerinin epistemik sahasına devre dışı bırakıldığı düşünülen bir dizi alternatifi (Doğu tıbbi, doğal tedavi yöntemleri, manevi terapiler) yeniden dâhil etmiştir. Daha doğrusu modern toplumun bilgi-iktidar düzenindeki sarsıntılar sosyal hayatta bir şekilde varlığını sürdüren bu pratikleri tekrardan su yüzüne çıkarmış (Demir) ve modern tıbbın sağlık üzerindeki tekeline ortak etmiştir. İletişim teknolojilerindeki radikal gelişmeler sayesinde söz konusu ortaklık, geleneksel/otantik şifa yöntemlerinin rasyonel bürokratik bir mantıkla yeniden üretilmesine neden olmuştur. Bu çalışmada alternatif şifa pratiklerinin dinsel örneklerinden biri olarak, Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler programının analizine odaklanılacaktır. Çalışmada birkaç yıl önce bir uydu kanalında tesadüfen izleyip sonrasında ise gerek yaptığı TV programlarını gerekse de Youtube yayınlarını zaman zaman takip ettiğimiz Tuncer Çiftçi vakasını ele almak istiyoruz. Programın, ilk görüşte, bir düzmece, saf insanlardan para koparmak için kurulmuş bir komplo izlenimi uyandırdığı inkâr edilemez. Bununla birlikte gecenin geç saatlerinde yaklaşık yarım saat boyunca telefon hatlarının meşgul olmasından anlaşılacağı üzere programın sadece bir düzmece değil, en azından inanılmış bir düzmedir. “Herkesin önünde” iyileştiklerini beyan edilirken kötü bir senaryonun figüranlığını mı yapılmaktadır yoksa gerçekten şifa mı bulunmaktadır? Klasik modernliğin ağır yapılarının çözülmesi ile ortaya çıkan anlam krizinin (Berger ve Luckman) Türk modernliğindeki yeni yansımalarını göstermekte Çiftçi vakası kendine özgü bir değere sahiptir. Dini istismarcı veya mesianik bir şahsiyet olarak Çiftçi'nin tele-terapik yöntemleri modern tıbbın mutlak kurumsal mantığı

ile hastalık hakkındaki dinamik sağduyusal bilgisi arasındaki yeni sosyolojik sentezlere işaret etmektedir.

Tıbbi söylemde bir semptom birtakım hastalık tanımlarına ve bu tanımların da nihai gösterileni olarak belirli bir biyolojik mekanizmaya bağlı olarak okunur. Çiftçi ve muadili şifa pratikleri, tıbbi dağarcığın şekillendirdiği modern toplumsal tahayyül için sadece bir gelenek tortusu veya henüz açıklanamamış bir anomali değildir. Bastırılmış, yok edilmeye çalışılmış, bununla birlikte organizmadaki gelişmelere adapte olarak kendini yeniden üretmeyi başarmış farklı toplumsal ilişkilerin birer semptomdur. Bu semptomlarsa eski teşhis-tedavi tekniklerinin ötesine geçen bir kültürel bedeni imlemektedir. Çiftçi örneğinin işaret ettiği farklı gerçekliği anlamak arzuladığı (klasik) modernite ideallerine erişmeye çalışırken geç modern toplumun farklı problemleri ile karşı karşıya gelen ölkemiz sosyal bilim kamusu için bilhassa önemlidir. Başlangıçtan itibaren modern tıbbın başarılarına hayran olan ve şevkle kendine/i uyarlamaya çalışan Türk modernleşme söylemi, özellikle Cumhuriyet’in ilanı ile, uygar toplum modelinde modern tıbbi dağarcıktan fazlasıyla yararlanmıştır (Kalaycı 102). Jön Türkler’in devleti kurtarmak adına büründükleri “içtimai tabiplik” rolü (Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*200) Türk modernleşme tarihinin kırılma anlarında yükselişe geçen bir strateji olarak kendini güncellemiştir. Bununla birlikte tıbbi ve politik söylem arasındaki ideolojik ittifakın modernliğin katı yapılarının çözülmesi ile yaşadığı güç kaybı dünyada olduğu gibi ölkemizde de sağlık bilgisi üzerindeki tıbbi tekeli sarsıntıya uğratmıştır. Günümüzde hurafe damgasıyla dışlanan geleneksel sağaltım pratikleri “alternatif tıp” kategorisi altında yaygınlaşmış hatta giderek prestij kazanmıştır. 2021 yılında 92.65 milyar dolarlık bir pazar payına ulaşan yardımcı ve alternatif tıp piyasası ulaşmıştır (Biospace). Türkiye’de ise 2019 yılı itibariyle geleneksel, alternatif ve tamamlayıcı tıp piyasasının 100 milyon dolarlık bir sektör haline geldiği tahmin edilmektedir (Türk Tabipler Birliği). Ölkemizde 2012 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Daire Başkanlığı kurulmuş, üniversitelerde alternatif ve tamamlayıcı tıbbın profesyonel bir meslek olarak icra edilmesine yönelik eğitim programları açılmaya başlanmıştır. Geç modern bireysel kimliklerin beden ve öz-bakım temelinde kurulması konvansiyonel ve sosyal medyada alternatif şifa tekniklerini popüler konulardan biri haline getirmiştir. Ulusal TV kanallarının gündüz kuşaklarında bedenimiz ve ruhumuzla kanserojen madde içermeyen, doğal kürlerle nasıl ilgileneceğimiz konusunda bilinç aşılamayan bir uzmana rastlamak oldukça güçtür. Doğa bilimsel bilgileri veya okültist bilgileri birleştiren yeni uzmanlar kendilerine ait TV kanalları ve sosyal medya hesapları ile kitlelere yol göstermektedir. Yeni sağlık söylemleri, McLuhan’ın “aracın mesaj olduğu” önermesini teyit ederek, kitle iletişim

araçlarının temelindeki bilişsel biçimlere ve tıbbi bilgi-iktidar düzeninin sızdığı gündelik anlam haritalarına uyarlanıp tedavüle girmektedir.

Bu çalışmada öncelikle hastalığın bürokratik mantığı ve “hastalık-rolü” üzerinde durulacaktır. Modern tıbbın epistemik temelleri ve örgütlenme tarzının toplumsal ilişkilerin karmaşık doğasını genel bir toplumsal sisteme dönüştürmekte nasıl bir rol üstlendiği Parsons’ın hasta-rolü kavramlarından yararlanılarak çözümlenecektir. İkinci olarak kurumsal tıbbın göz ardı ettiği bir probleme, hastalığın deneyimsel anlamı üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda sağlık/hastalık durumlarının sağduyusal bilgi kapsamındaki tariflenme süreci Alfred Schutz’un fenomenolojik sosyolojisi bağlamında soruşturulacaktır. Üçüncü olaraksa Çiftçi’nin TV ve internet yayınları gösterge düzeni analiz edilecek ve hastalığın yeniden üretim sürecinde gönderimde bulunduğu yeni anlam haritaları açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Hastalığın Bürokratik İnşası

Bir asra yaklaşan ömründe çok az doktor yüzü gören Bernard Shaw, kurumsal tıbbın “halka karşı bir komplo” olduğunu söyler (Porter 59). Bu ifade, hastalıkla karşılaştığı ilk andan itibaren kendini modern tıbbın uzman ellerine teslim eden birçoğumuz için rahatsız edici olabilir ama yine yanlış teşhisler, ağır yan etkiler ve hastanedeki köşe kapmacalardan muzdarip birçoğumuz için de bir haklılık payı taşımaktadır. Söz konusu düşüncenin gerçekten haklı olup olmadığını bir kenara bırakırsak “komplo” ifadesi üzerinde durulmaya değerdir. Komplo toplumsal bilinç-dışının bir semptomudur. Rüyalar nasıl bireysel bilinç dışının yorumlanması gereken temsilleri (Freud 325) ise komplolar da özellikle modern toplumsal bilinç dışının deşifre edilmesi gereken teorileridir. Modern toplumda hastalık bütün sosyo-psişik yatırımını toplumsal koşullarla mücadele edip başarılı olmaya yapan “sağlıklı” bireyler için sinsi bir düşmandır. Bu düşmandan organizmayı korumak ve olası bir karşılaşmada onu anında imha etmek kurumsal tıbbın en önemli vazifesi olarak görülür. Bu genel kabul, çoğunlukla insanlık tarihinin “en büyük başarısı” olarak gördüğümüz modern tıbbın farklı mücadele alanlarındaki kayıpların üzerinde yükseldiği gerçeğini sansürler. Kurumsal tıp, organizmanın içsel ve dışsal mekanizmalarını açıklayan teşhis kanonu ve ölümcül hastalıkların er geç üstesinden gelecek tedavi teknikleri ile atalarımızın sahip olamadığı bir nimet olarak kabul ederken bu hayati nimetin ancak modern bilgi-iktidar söylemince üretilmiş bir bedensel bilincin inşası ile gerçekleştiği unutulur.

İnsanın ölüme yürüyüşündeki dördüncü atlı olarak hastalık, her tarihsel dönemde

yüzünü o dönemin kazanımlarına uygun bir şekilde göstermiştir. Tarım devrimi ortalama bir tokluk durumu yaratmasına karşın insanın bedensel zindeliğini azaltmış ve evcilleştirilen hayvanlardan bir dizi hastalığın (grip, çiçek, kızamık vb.) bulaşmasını beraberinde getirmiştir. Sanayi devrimi nüfus ve refah artışına dayanan sıhhi problemlerin, mesleki rahatsızlıkların veya raşitizm gibi yeni kent yaşamına özgü hastalıkların türemesini tetiklemiştir (Porter 34). Organizmaya musallat olan farklı (tarihsel) bedensel semptomlarını okumak, onları belirli bir tanı ile eşlemek ve tıbbi sistemdeki yerini belirlemek Foucault'nun deyişiyle bir "hastalıklılık bilinci" gerektirir: "Şeylerin ne oldukları nasıl tanımlandıklarına bağlıdır; şeylerin nasıl tanımlandıkları genel kültürün olguları uzlaşım alanları içine nasıl yerleştirdiğine bağlıdır. Bu bilgi teorisi benimsendiğinde hastalık doğada yer alan patolojik bir durum değil, aksine toplumsal ve tarihsel süreçlerin bir sonucu olarak görülür" (Turner 21). Foucault'ya göre modern tıbbın evrensel başarısının temelleri 17. ve 18. yüzyılda atılan biyoloji paradigmasının uygulamalı bir sonucudur. Klasik dönemin her şeyi benzerlik ve temsil yolu ile aşkınsal olarak birbirine bağladığı evren tasavvurundan bir kopan biyolojik söylem "canlılığı" genel bir ontolojik sınıflandırmanın hayat kaynağı olarak görmemiştir; canlılık, disiplinin içkin ölçüt ve kategorilerince inşa edilmiş bir kurgudur. Böylece bedensel mekanizmaları işleten ama onlarla nasıl ilişkilendiği açıklanamayan hayatın bilinmezliği, biyolojik sistemlerin işletim sahasında kurulan bir fenomene dönüşmüştür (Foucault *Kelimeler ve Şeyler* 377). Bu durumun hastalık durumu açısından birincil sonucu hastalık ve hasta arasındaki öznal-öznelerarası bağın paranteze alınmasıdır. "Hasta yok hastalık var" ilkesini telkin eden tıbbi pedagoji hastalığı semptomolojik ve etiyojik bir kurgunun tezahürü haline getirirken hasta da psiko-fiziksel mekanizmaları doğru şekilde işletme becerisinden mahrum bir beden olarak tanımlanır.

Foucault'ya göre "insanın" çalışmanın, konuşmanın ve yaşamının özerk alanlarının iç içe geçtiği bir rasyonelleşme biçimi olarak kurulması toplumsal dünyanın da bu rasyonalizasyonun tescil ettiği bir düzen tasarısını zorunlu kılmıştır. Bu alanlar, her ne kadar farklı ölçüm değeri, sınıflandırma enstrümanları ve işletim modellerini gerektirseler de (toplumsal) anomalinin bir kapatma tekniği ile savuşturulması genel bir yaptırım haline gelmiştir. Toplumsal dünyanın her noktasını yeniden üreten bu "büyük kapatılma" akıllı, ahlaklı ve çalışkan insanların birlikteliğini dışardakilerin tehlikesinden korumanın yanı sıra anom(al)inin kural ve mekanizmalarını tayin etmekle normatif olana karar verir. Başka bir deyişle dışarının ölümcül tehlikesi insanların biraradallığını düzenleyen içkin iktidarı oluşturur. Bu noktada tıbbi sağlık anlayışı ve hastalık korkusu kamusal yaşamın düzenleyen bir referans noktası olurken ilk modern kent planlamacılarının hekimler arasından çıkmıştır

(Baer 671-678; Foucault *Kelimeler ve Şeyler* 134-156). Öte yandan disipliner tıbbın en büyük alamet-i farikası olan hastanelerin hastalık ve hasta ilişkisine getirdiği kurumsal açılım diğer toplumsal düzenlemelere de ayna tutar. Hastanenin laboratuvarı, normal ve patolojik olanın belirlenmesi konusunda toplumbilimcilere ilham verir. Steril ortamı, kamusal alanın muzır kişiliklerden dezenfekte edilmesi için bir örnek teşkil eder. Hücre ve koğuş sistemi toplumsal sağlık/ahlak için tehdit oluşturanlara nasıl muamele edileceğini öğretir:

Hastane insan davranışlarının kendisine göre yeniden yorumlanmasıyla giderek daha fazla bir ilk-örnek haline gelmektedir. Onaylanmayan davranışlar, artan bir şekilde, cezalandırılması gereken bir suç, tanzim edilmesi gereken bir mağduriyet veya sabır ve lütuf gösterilmesi gereken bir günah olmaktan çok tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak anlamlandırılmaktadır (Friedson 248).

Modern tıbbın bedeni biyolojik mekanizmaların ürettiği bir nesne olarak kendi evrensel ilkelerince tanımlaması sosyal bilimlerin tikel fenomenleri genel bir sistemin parçası olarak ele almaları için bir model olmuştur. Klasik sosyologların toplumsal fenomenleri organizmacı anolojiler yardımı ile açıklığa kavuşturmaya çalıştığı sosyoloji tarihinde ilk öğretilen bilgiler arasındadır. Bununla birlikte biyolojik sistemleri toplumsal sistem ve rol arasındaki ilişkiler için doğrudan model alan ilk isim Talcot Parsons'dır. Parsons, "hasta rolü" (sick role) kavramıyla, hastalığın teşhisi, tedavisi ve bu noktada aktörlerin sağlık kurumları ile karşılaşma deneyimini refah toplumunun rol kalıpları, kurumsal beklentileri ve sistemin genel işleyişine tahvil etmeyi dener. Ona göre tıbbi uygulamaların analizi toplumsal yapının analiz edilmesi için sosyolojik bir paradigma sağlarken bireysel ve kolektif sapmaların (anomi) bozduğu toplumsal sistemin dengesinin nasıl yeniden sağlanacağı konusunda rehberlik eder (Parsons 479). Parsons'a göre hastalık kurumsal düzenin tamamlayıcı parçası olarak toplumsal yaşama katılan aktörü eylemlerinin yönelmesi gereken zorunlu hedef ve normlardan alıkoyar. Hasta kendine has bir alt-kültürün değil aslında diğer sağlıklı bireylerden müteşekkil bir kültürel bütünün mensubudur. Hâlbuki hastalık ortaya çıktığında yetişkinlerin işe, yetişme çağındakilerin okula gitmesi ve dolayısıyla belirli bir sosyal ortamın beklentilerinin karşılanması imkansız hale gelir. Parsons kurumsal beklentiler düzeni ile ilintili olarak anlaşılması gereken hastalık durumunun dört boyutu olduğunu ileri sürer. Birincisi, hastalık normal toplumsal rollerimiz sorumluluklarından bizi muaf tutar (Parsons 436); fakat hastalık durumu,

hastalara toplumsal zorunlulukları yok sayma hakkı vermez. Bununla ilişkili olarak ikincisi, hastanın kendi iradesi ile kendisini iyileştirmesi beklenemez; sorumluluklarından muaf tutulduğu gibi bakımının da üstlenilmesi gerekir. Üçüncü boyutu Parsons biraz paradoksal gözükken şekilde şöyle ifade eder: “hastalık arzu edilmeyen bir durum olarak iyileşmek istemeyi zorunlu kılar.” Çünkü hastalık sınırlı meşruiyetini, hasta ve diğerleri tarafından mümkün olan en kısa zamanda geçecek olması umudundan alır. Dördüncüsü, hastalıktan kurtulmak ümit etmek zorunda olunan bir şey olduğundan duruma teknik yeterliliğe sahip bir uzmanın yani hekimin el koyması gerekir. Parsons’a göre rahatsız (disease) kişinin bir hasta (ill) olarak görülebilmesi için roller hiyerarşisi dahilinde hekimin kendi rolünü icra etmesi gerekir. Rahatsızlık hekim tarafından tescillenmediği sürece bireylere sistemsel beklentilerden bir muafiyet sağlamaz.

Görüldüğü üzere Parsons’ın hastalığı toplumsal sistemin norm ve beklentilerince tanımlanmış bir durum olarak kabulü, modern tıbbın bedeni biyolojik mekanizmaların bir yansıması olarak ele alan tutumu ile büyük bir uyum içindedir. Hastalığın kamusal ilişkileri düzenleyen bürokratik bir rasyonalizasyonla tanımlanması modern tıbbın hastalığı hastalardan ayırmasına imkan tanıdığı gibi sosyolojik sistemlerin öznel hastalık deneyimlerini paranteze almasını kolaylaştırır. Her şeye rağmen sosyal bir gerçeklik olarak hastalık, sağduyu bilgisince de anlamlandırılmaya devam etmektedir. Bedenin semptomlarını okumak, bir hastalıkla eşleştirmek ve hasta veya sağlıklı etiketi ile değerlendirmek ait olduğumuz grup eşliğinde yorumladığımız bir süreçtir.

Hastalık Bilgisinin Sağduyusal Temelleri

Modern tıbbın bürokratik şifa tekniklerinin bedeni hastalıktan ayrı ele alarak kamusal bir denetim ve toplumsal bir düzenlemenin nesnesi kılar. Bu durumun günümüzdeki normatif olarak içselleştirilmesi modern öncesi toplumların hastalık hakkında sahip oldukları düşünceler ve tedavi rejimlerinin çocukça uygulamalar olarak görülmesine neden olur; özellikle de sağlıklı zamanlarımızda... Öte yandan hastalığın peşi sıra getirdiği acizyet hissi yetişkin bireyleri az çok çocuklaştırır. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir nekâhat bölgesinde edindiğimiz tuhaf bakış açısı, hastalığın tıbbın özerk ve kesinlikli söylemine indirgenemeyecek başka türden bir anlamı olduğunu gösterir.

Hasta iken dünya gözümüze olduğundan farklı görünür. Organizmanın bir noktasında baş gösteren rahatsızlık bütün “yaşamsal dikkat”in dış dünyandan benliğin kendisine dönmesine neden olur. Hasta için sağlıklı zamanlarının aksine dış dünya, tekinsiz ve baş etmesi imkânsız bir yerdir. Hastayken sürekli duyduğumuz dinlenme ihtiyacı, çektiğimiz

acıdan dolayı bedenimizin biyolojik etkinliklerini yavaşlatmak kadar dış-dünyanın hareketliliğinden kendimizi koruma iç-güdüüne dayanır: “Sağlıklıyken iletişim kurmak, uygarlaştırmak, çölü ekip biçmek için çaba göstermeyiz ... Dik duranlar ordusunun neferi olmaktan firar ederiz. Onlar savaşa yürür... Bizse sorumsuzca, umursamazca ve belki de yıllar sonra ilk kez etrafımıza, yukarıya bakmayı beceririz” (Woolf 68). Gündelik işlerimizi içinde koşturduğumuz gerçeklikle (paramount reality) aramıza açılan yarık olağan dünyanın unutturduğu varoluşsal dehşeti su yüzüne çıkarır (Schutz *The Problem of Social Reality* 228). Dünya algımızın kesintiye uğramasının bir sonucu olarak hastalık bilinci ötekine karşı geliştirdiğimiz “doğal tutumu” paranteze alarak sıra-dışı bir (alt) evren yaratır. Daha doğrusu gündelik yaşamın olağan gerçekliğini tanımlayan fenomenolojik alt evrenlerin sınırlarını iç içe geçirir. Alfred Schutz’e göre gündelik dünya fantezi, rüya ve bilimsel alt-evrenlere bölünmüştür. Fanteziler, şeyleri olgusal boyutlarından koparıırken benliği dış dünyanın zorlayıcılığından kurtarmış yalın bir arzu durumu içinde temellendirir (234). Dış dünyanın nesnelliğini bilinç-dışında yeniden ürettiğimiz gerçeklik kurguları olan rüyalarsa “canlı bir müşterek zamandan çok yarım bir biz-ilişkisine” (s.244) yerleştirdiğimiz keyfi öteki tipleridir. Fantezinin bütünüyle rüyaların ise kısmen paranteze aldığı dış dünya, bilimsel evrenin sınırları içinde benliğin kendisini paranteze alır. Öznel arzu ve düşünme biçimlerinin gerçeklikle bağı iptal edilirken rasyonel referans çerçevesinin sınırları içinde şeylerin olumsuzluğu bir nedensellik zinciriyle sabitlenir. Beden ile ruh arasına giren hastalık bilinci, elbette ki, her bireyi Ivan Ilyich gibi hayatı doğru şekilde yaşayamadığı kaygısıyla hasta yatağından varlığın dipsiz kuyularına atmaz. Öte yandan hastalık, estetik bir anlatı, psikanalitik bir kurgu veya bilimsel bir yasanın yaptığı gibi, insanı yaşanan dünyanın mahiyeti hakkında bütünsel bir açıklama arayışına sevk eder. Bencil dürtüler ve kurumsal düzenlemeler arasındaki bir savaşa ev sahipliği yapan hastanın pratik bilinci modern tıbbi etioloji ile ruhsal kurtuluş reçetelerine aynı zamanda tutunur:

Nedensellik zincirine büyücüleri dahil ettiğimizde, dünyaya kötü bir cin veya Tanrı tarafından hükmedilip edilmediği hakkındaki Kartezyen şüpheyi gideremeyiz. Olup bitenlerin mantıklı bir şekilde olup bittiğine eminsek, o zaman büyücülerin müdahaleleriyle gerçekleştiğinden de emin olabiliriz. Hegelci olmayan bir diyalektikten bahsetmeye meyletmek gibi, Öklitçi olmayan bir geometriye de meyilliyizdir (Schutz, *Studies in Social Theory* 141).

Hastalıklarla baş etmeyi sağlayan (geleneksel-modern) bilgiler meşruiyetlerini bedeni

sağaltılmadaki başarılarından öte bu tarihsel-fenomenolojik bilinç yapısının enstrümanları olarak kazanır. Hastalığı sistemsal bir arıza ya da ilahi bir lütuf/ceza olarak görmek, hastayı tecrit etmek veya ona eşlik etmek, biyo-mekanik bir bulmacayı cevaplamak ya da hayat kurtarmak ruh-beden bağlantısının farklı bilgi-iktidar söylemlerindeki yansımasıdır. Her tarihsel dönemde hastalık, bir uzmanlık sorunu olduğu kadar dünyayı kavrama biçimi ile doğrudan ilgili olmuştur: “Siyah elbise giyen üç insan yani papazı, hakimi ve hekimi bir tutan atasözü boş değildir: bunlardan biri ruhlarda, öteki keselerde, üçüncüsü bedenlerde açılan yaraları tedavi eder; bu üç insan toplumu üç ana yaşama anlamında temsil eder: vicdan, varlık, sağlık” (Balzac 62). Ebedi bir vicdan ağrısından muzdarip Dr. Benasis’in bu sözleri, yaraların çeşitleri ve sayısı artıp uzmanların renk tercihleri değişse de, tıbbi pratiğin toplumsal söylemle iç içe geçtiğini veciz bir şekilde özetler. Profesyonel tıbbın “tartışmasız başarıları” tarihsel olarak modern tıp öncesi ve sonrası arasında keskin bir ayrıma bizi zorlamasına rağmen modern sağlık tekniklerinin farklı tarihsel süreç ve iktidar ilişkilerinin tezahürü olduğu ortadadır. Örneğin, her kentte, sayılarının iki elin parmaklarını geçmediği doktorlar uzun yıllar hastalığı kendine has tekniklerle çözmeye çalışan cerrahlar, berber-cerrahlar, eczacılar ve her evin doğal hekimi kabul edilen koca karılar ile sağlık iktidarını bölüşmek zorunda kalmıştır (Lindeman). Benzer şekilde modern tıbbın mabetleri olarak hastanelerin on dokuzuncu yüzyılda kazandıkları kamusal değere her dönem sahip olduklarını söylemek güçtür. Avrupa’da öncelikle cüzzamlıların karantina altına alınması için kilisenin öncülüğünde kurulan hastaneler, sadece biyo-mekanizmaları bozulanların değil yoksul, yaşlı ve kimsesizlerin barındırıldığı ve hayatlarının kurtarılmasından çok ölene kadar “misafir edildiği” (hospitality) mekanlar olmuştur. Sterilleşmeyi amaçlayan toplumsal bir etiğin en önemli örgütlenme biçimi olarak hastanenin yüklendiği söylemsel işlev; kentleşme, sanayileşme, yoksulluk ve suç gibi sorunlar dikkate almaksızın kavranamaz. İkinci Dünya Savaşı sonrası refah politikaları kamu sağlığının önemsenmesinin, hastane patlamasının ve hastaneye giden insan sayısında ciddi bir artışın yanında 19. asrın kolektif düşlerinin kurumsallaşmasına olanak sağlamıştır (Porter 150-153). Bu gelişmelerin sonucunda hastalık fenomeni sağduyusal bilgilerden arındırılıp tıbbi bir sterilizasyon ve kapatılma söyleminin tekeline bırakılmıştır. Öte yandan bu söylemin tahakkümü, hastalığın öznel-arası boyutunun bütünüyle imha edildiği anlamına gelmez. Eski görünürlüklerini kısmen kaybetmelerine ve disipliner sağlık bilgisi tarafından sistematik olarak sansürlenmelerine rağmen yaşam-dünyasal pratikler yeraltı dolaşımlarını sürdürmüştür. Geç modern dönemde bireyler kolektif-kurumsal yaptırımlardan ziyade öznel ve otantik deneyimlerle kendilerini tanımlarken ruh ve beden arasında kalanları psiko-fiziksel bir

mekanizmaya dayandırmaya çalışan tıbbi açıklamalar da radikal bir eleştiriye uğramıştır. Dini gerçekliğin bir tür aşkınlık deneyimi olarak geri dönüşü seküler-rasyonalist söylemin dışarda bıraktığı sağlık pratiklerinin de (akupunktur, homöopati, yoga) ortodoks tıp için bir alternatif teşkil etmesine yol açmıştır. Sağlıklıdaki yeni alternatifler, modern tıptan başka şeyler bekleyen (sıkıntıları hakkında varoluşsal bir açıklama, hayatın tesadüfiliğini çözecek gizli bir şifre, özgüven telkin edecek farklı duygular) post modern bireylere ümitvar bir ruh-beden bakımı önermektedir (Hodge and Derezotes 2008; Berger and Zjderveld 2010). Bununla birlikte genişleyen piyasa sistemi bu alternatif tekniklerin üretim mekanizmalarının, dağıtım şebekelerinin ve kullanım tarzlarının da kitlesel bir tüketim mantığınca örgütlenmesini sağlamıştır. Sağlık pastasının yeni ve gelişen bir sektörü olarak alternatif sağlık pratikleri, bir yandan neo-liberal piyasa politikalarının özgürleştirici şemsiyesi altına alınırken diğer yandan da tüketim toplumunun gösterge ekonomisine kodlanmaktadır.

Literatür Değerlendirmesi

Parsons'ın kurumsal tıp modeli ile toplumsal sistem arasında kurduğu analogik birliktelik sağlık sosyolojisi alanında uzun süre geçerliliğini korumuştur. Bununla birlikte gerek çağdaş toplumun 1968 krizinin açığa çıkardığı yapısal sorunlar gerekse farklı fizyolojik rahatsızlıklar, bağımlılık türleri, psikiyatrik vakalar ve otoimmün hastalıkların türeyişi sapma ve bütünleşmenin kurumsal ekseninde işleyen hastalık durumunun da yeniden ele alınmasını zorunlu kılmış; hastalığın öznel anlamlandırma süreçleri ve grup içi etkileşim süreci doğrultusunda yüklendiği sosyal değere yönelik çalışmalar (edilgen) hastalık rolü tanımına bir açılım kazandırmıştır (McKinlay ; Suchman). 1970 sonrasında toplumsal kurumların yaşadığı çözülme ve bireysel kimlik arayışlarının yükselişi Ortodoks tıba yönelik sonsuz güvenin sarsılmasına neden olurken tedavinin de bir tür benlik bakımı (self care) ile birleştiği post-modern bir hastalık bilincine zemin hazırlamıştır. Disipliner tıbbın paranteze aldıklarını yeniden devreye sokan bu kültürel iklim, alternatif tıbbi pratiklerin de hasta, pratisyen ve hekimler nezdinde kabul görmesini sağlayacaktır (Siahpus 160). Kurumsal tıbbın tek yönlü hasta-doktor ilişkilerinden duyulan memnuniyetsizlik, manevi anlamda bütüncül bir kişiliğin bedenini kendi kendini iyileştirmesine yardım edebileceğini savunan new age felsefelerle birleştiğinde hastalar için alternatif tedavi teknikleri oldukça vaatkar bir hale gelecektir (Siahpus 161; Sharma). Literatüre bakıldığında hastaların alternatif tıba yönelik ilgisinin yalnızca ideolojik bir yönelimden kaynaklandığı söylenemez. Kurumsal tıbbın kesin bir şekilde ortadan

kaldıramadığı kronik rahatsızlıkların düşürdüğü yaşam kalitesi ve moral çöküntüsü alternatif tıbbi pratiklerin ruh ve beden arasında post modern bir köprü kurmasına neden olmuştur (Semmes). Öte yandan post modern kültürün bedeni yeniden keşfedişi ile farklı bedensel uzmanlıklar emek piyasasına katılırken alternatif tıp uygulayıcıları profesyonelleşecektir. Başta Anglosakson dünya olmak üzere homöopati, osteopati ve geleneksel Çin tıbbi gibi tedavi teknikleri, ortodoks tıbbi söylemin toplumu korumak adına yürüttükleri tüm muhalefete rağmen sağlık piyasasında hem kendine bir yer edinmeyi başarmış hem de hükümetlerce desteklenmiştir (Wardwell; Anyinam).

Alternatif tıbbin hekimler dünyasını birkaç cepheye böldüğü söylenebilir. Yapılan çalışmalar bir kısım hekimlerce alternatif tedavi teknikleri tartışmasız bir şekilde reddedilmesine rağmen kimi tıbbi uzmanlar tarafından farklı motivasyonlarla da olsa desteklendiğini göstermektedir. Hasta-doktor bağına güçlendirmek, bir tür plasebo etkisi uyandırmak gibi amaçlarla alternatif tıp tekniklerinin zımnen kabul edilmesinin (Kotow; West) yanında akupunktur başta olmak üzere tüm dünyada birçok hekim “heretik teknikleri” öğrenmekte ve hatta örgütlemektedir (Ullman; Wolpe). Geleneksel tıba ait tedavi tekniklerinin yükselişi yanında dini telkin ve arınma pratiklerinin bedensel bir benlik bakımına dönüşmesini ele alan çalışmalar literatürde öne çıkmaktadır. Geleneksel dinlerin eski kolektif anlatıları bireysel kimlik arayışı açısından yeniden yorumlanırken sağlık fenomeni de biyo-mekanik bir işleyişten ziyade “hasta ya da engelli bireyin gündelik yaşamında bütüncül bir kişilik ve ahlaki sorumlulukla şekillendirdiği” (Garret 61) ruhsal bir durum olarak ele alınacaktır. Manevi bir otobiyografik dürtünün yönlendirdiği benlik anlatıları ile acı deneyimi arasındaki ilişkiye odaklanan birçok çalışmada ilkel ve Doğu dinlerindeki egzotik beden tekniklerinin yeniden üretimi (Waddell; Charmaz) veya konvasiyonel dinler içindeki mistik mezheplerin post modern şifa pratiklerine (Stolz) odaklanılmıştır.

Sağlık sosyolojisi literatüründeki gelişmelerin Türkiye’nin toplumsal değişimi ile doğru orantılı gittiği söylenebilir. Bu bağlamda alternatif tıbbin toplumsal arka planına yönelik çalışmalar dünya sosyolojisinde 1980’lerle başlatılırken bu ilginin Türk sosyal bilim kamusunda bir yankı bulması 2010 yılından sonra başlayacaktır. Osmanlı ve Erken cumhuriyette birçok reform ve düzenlemenin dirimsel bir söylemden hareket etmesi tıbbi kadrolar ve politik seçkinler arasında yakın bir ittifak doğurmasına rağmen sağlık sosyolojisine yönelik çalışmaların 1960’lı yıllarda başladığı söylenebilir (Güven 132). Doğum ve ölüm kayıtlarının düzenlenmesi, halk sağlığı, koruyucu tıp ve beslenme gibi konularda yoğunlaşan ilk dönem çalışmalar (Türkdoğan; Gençler; Elmacı) planlamacı-kalkınmacı bir

söylemin izlerini taşır. Sağlık sosyolojisiyle uzun süre eş anlamlı bir kullanıma sahip olan tıp sosyolojisi çalışmaları da alanda öne çıkan diğer bir katmandır. Hekimlerin eğitimi, profesyonel bakış açıları ve toplumsal örgütlenmesine odaklanan bu çalışmaların (Kasapoğlu; Kızılçelik) sağlık bilimsel bir söylemle sosyolojik bir bakış açısını birleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Literatürün iki katmanı, dönemsel ve çalışma konularındaki farklara rağmen, paradigmatik olarak tıbbi ortodoksi ile toplumsal sistemler arasındaki işlevselci ortaklıktan yola çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda modernliğin ağır yapılarına yöneltilen yorumsalayıcı ve post yapısalcı eleştiriler 2000'li yıllara gelindiğinde sağlık sosyolojisi alanında tıbbi toplum modelinin tartışıldığı çalışmalara imza atılmasını sağlamış (Işık) toplumsal cinsiyet ve neo-liberal sağlık politikaları hakkındaki çalışmalar alanın ilgi gören yeni konuları arasına girmiştir (Özbay). 2000 sonrası kuramsal çeşitlilik ve çalışma konularındaki farklılaşma alana bir açılım sağlamakla birlikte bu çalışmaların genellikle bir meta-eleştiri işlevi taşıdığı söylenebilir. Eski sosyolojik paradigma ve ideolojilerle hesaplaşmayı amaçlayan birçok çalışmada alternatif tıp pratikleri ya genel geçer bir eleştiri nesnesi kılınmış ya da sosyal gerçekliği görmezden gelinmiştir. Yüksek Öğretim Başkanlığı Ulusal Tez Merkezinde alternatif tıp anahtar sözcüğü ile yapılan aramalarda yalnızca 23 çalışmanın bulunması bu tutumun bir göstergesi olarak görülebilir. 2010 sonrasında yapılan söz konusu çalışmaların tamamına yakını tıp eğitimi ve sağlık bilimleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte alternatif tıp kullanıcıları ve uygulayıcılarının toplumsal kökenlerini araştırıp anlam haritalarını çıkarmaya yönelik çalışmalar (Kurttaş; Doğan) yapılmaya başlanmasına rağmen söz konusu çalışmaların sosyal bir profil çıkarmanın ötesine geçtiğini söylemek oldukça güçtür. Uzun süre bilim kamusunda netameli bir mevzu olarak görülen dini şifacılık üzerine son yıllarda birtakım araştırmalar bulunmaktadır (Güldaldı; Alptürker). Öte yandan dini şifacılığın öznelerin anlam dünyasındaki karşılığını Türkiye'nin modernleşmesi anlatıları ekseninde okuyan ilk yetkin çalışma Christopher Dole'a aittir. Ankara'nın iki gece kondu mahallesinde yaptığı etnografik araştırmada dini şifacıların pratikleri (üfürükçü, cinci hoca veya bio-enerji uzmanı) ile evliya kültürünün sunduğu sağlık-hastalık anlatılarının sağduyusal farkını yetkin bir şekilde göstermiştir (Dole 178-179). Bu çalışmada analiz edeceğimiz Tuncer Çiftçi'nin tele-terapisi aslında Dole'un ayrı söylemsel evrenler olarak incelediği bu iki kategoriye eş zamanlı olarak bir araya getirmektedir.

Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Sağlık Söylemi

Cumhuriyetin ilanıyla başlayan süreçte, egemen sosyolojik tezler toplumsal

değişmeyi sekülerleşme seviyesi ile ilişkilendirmiştir (Berkes, *Laiklik ve Teokrasi* 71; Berkes *Türkiye’de Çağdaşlaşma* 16). Kurucu elitler için sekülerleşme dinsel-geleneksel olanı temsil eden her bilgi ve uygulamanın kamusal ilişkilerden temizlendiği ve dinin kişisel bir vicdan meselesi olarak özel alana çekildiği bir uygarlık projesini gerçekleştirmek anlamına gelir. Bu bağlamda Erken Cumhuriyet ideolojisi, bireyin dünyayı geleneksel görgü ve pratiklerden arındırarak yeni toplumsal beklentilere göre anlamlandırmalarını sağlayacak rasyonalist bir kolektif anlatı kurmaya çalışmıştır. Haklardan çok vazifeleri, özgürlüklerden çok sorumlulukları olan yeni insanlar yaratacak bir püriten etik, bilime ve özellikle tıbbi bilgiye büyük bir güven beslemiştir. Bilim yalnızca hayatı kolaylaştıran bir takım keşif ve icatlardan öte öncelikle “doğru” düşünme ve yaşama aracı olarak düşünülmüştür. Tıbbi ve politik söylem arasındaki ideolojik ittifak geleneksel teşhis ve tedavi tekniklerinin sadece bilimsel olarak yanlış değil aynı zamanda muasırlaşma idealleri açısından son derece tehlikeli ve imha edilmesi gereken tortular olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Homojen bir kamusal anlatı içinde toplum düşmanı hurafeler olarak “resmen” lanetlenmek geleneksel şifa pratiklerinin modernleşme tarihinin ilk planıdır (Hanioğlu 46; Dole 81-82). Şerif Mardin’in yerinde tespitiyle, cumhuriyet ideolojisinin toplumun kurumsal dönüşümünü gerçekleştirmesine rağmen gündelik ilişkileri (Volk İslam) dönüştürmekte yaşadığı başarısızlık (Mardin, *Din ve İdeoloji* 144-145) bu “çağ dışı” uygulamaların yaşam-dünyalarında sürdürülmesini sağlamıştır. 1980’li yılların serbest piyasa sistemine açılması, farklı tüketim tercihleri yaratmanın yanı sıra seküler kamusal söylemde bir takım çatlakların açılmasını tetiklemişti. 1990’lara siyasal İslamcılığın yükselişi damga vururken ana akım medyada rejimin ve tarihsel kazanımlarının İslamcılığın tehdidi altında olduğu geniş yer tutar. Siyasal alandaki kamplaşma geleneksel-modern pratikler arasındaki farklılıkların da keskin bir çatışmaya dönüşmesine neden olur. Bu bağlamda geleneksel şifacılığın sadece bir bedensel/ruhsal bir sağaltım anlayışı değil İslamcı tehlikenin su yüzüne çıkardığı uygarlık-karşıtı bir tehdit olarak değerlendirilmesi şaşırtıcı değildir. 1990 sonrasında bu uygulamaların tıbbi söylem ve özellikle modernlik projesi açısından nasıl değerlendirileceği tıp camiasından çok medyanın iştirak ettiği hararetli tartışmalara neden olmuştur. Çok kanallı 90’lı yıllarda her tartışma programın ana gündem maddelerinden biri geleneksel uygulamaların mucizevi etkileri karşısında ortodoks tıbbın bilimsel hakikatleridir. TV izleyicisinin yeni tanıştığı reality showların ise vazgeçilmez konuları arasında üfürükçülerin dolandırıcılığı ve bunlara inan saf halkın trajedisi yer alıyordu (Söz Fatoda, Kanal D, 15 Ocak 1996; Teksoy Görevde, 16 Ocak 1998, Star TV). Dini şifacılığın ülke kamuoyunu bu denli işgal etmesi yalnızca halk sağlığına gösterilen bir

duyarlılık değildir. Modernleşme tarihimizin ana güzergahını oluşturan ileri-gerici gerilimi, 28 Şubat süreci ile birlikte dini şifacılığın politik tehlikelerini göstermekte kullanılmıştır. Ali Kalkancı, Müslüm Gündüz, Fadime Şahin gibi suçlu veya mağdur temsilleri üzerinden oluşturulmaya çalışılan dinsel söylem, modernleşme tarihimizin tıbbi-ideolojik dilinin çağdaş bir göstereni olarak okunabilir. Bu tablonun 2000 sonrası değişmeye başlaması oldukça ilginçtir. Adalet ve Kalkınma Partisinin tek başına iktidarı ile başlayan 2000 sonrası dönemde sekülerleşmecî modernleşme söylemine yoğun bir eleştiri yöneltirken geleneksel-modernlik arasında daha uzlaşmacı bir ilişkinin mümkün olduğunu savunan alternatif modernlik kuramları büyük bir hüsn-ü kabul görecekti (Nilüfer Göle, 2016). İdeolojik söylemdeki bu değişim küresel piyasanın yeni meta düzeni ve talepleri ile eş zamanlı gelişir. Ortodoks tıbbın bitkiler üzerine yaptığı yeni araştırmalar kamuoyunda geleneksel sağlık bilgisine karşı bir ilgi uyandırırken, yeni sağlık profesyonelleri doğanın ve maneviyatın iyileştirici güçlerinin çevrelediği alternatif bir şifa alanı yaratmış ve bu yeni araştırma alanının varlığına konvansiyonel uzmanlar dahi kayıtsız kalamamıştır. Günümüzde alternatif tıp artık sadece koruyucu tedavinin bir parçası değildi; sakıncalı bir bilgi ise kesinlikle değildir. Gündelik yaşamdaki bu dönüşüm sağlık sosyolojisi alanında hastalık rolü yeniden tanımlanırken alternatif tıp söyleminin yeni bir çalışma sahası olarak gelişmesine neden olur.

Örneklemin Oluşumu

Çalışmanın örneklemini üç katmandan oluşmaktadır: gazete haberleri, TV yayınları, youtube paylaşımları. Araştırma evreninin ilk katmanı olarak Çiftçi'nin ulusal basındaki izleri, farklı mecralarda hakkında yapılan haber ve yorumlar incelenmiştir. Kocaeli, Bursa, Erzurum gibi şehirlerde düzenlediği toplu dua etkinlikleriyle ismini duyuran Çiftçi, ulusal basında ilk kez Haziran 2008 tarihinde yoğun bir katılımı ile düzenlenen toplu dua seansı sonrası Kocaeli Cumhuriyet Savcılığınca açılan soruşturma ile haber olmuştur. Çiftçi'nin TV programları ile adını daha fazla duyurmaya başlaması ulusal basında daha fazla dikkat çekmesini sağlamış; bu durum haber sayılarında bir artış meydana getirmiştir. Bu süreçte tuhaf bir medya figürü olarak kimi haberlerde servis edilmesine rağmen Çiftçi'nin kamuoyunu ortak bir kanaat oluşturacak kadar etkilediği söylenemez. 2016 yılından itibaren hakkında yapılan haber ve köşe yazılarında Çiftçi olumsuz etiketler içeren söylemlerle anılmaya başlamıştır. "Sahtekar", "sahte mehdi", "din taciri" gibi ağır ifadelerle tanımlandığı çoğu haberde Çiftçi, yeni Adnan Oktar olarak konumlandırılır. 2018 yılından itibaren kamuoyunda Çiftçi'nin yalnızca dini istismar eden değil; ahlaki nitelikleri zayıf biri olduğuna

yönelik farklı haberler yapılmaya başlanmıştır. Farklı yaş gruplarından kadın müritlerine şelalenin altından geçmelerini emreden eski bir görüntü kaydı oldukça ses getirmiş; ziyaret ettiği bir hayvanat bahçesinde bir kanguruya yaptıkları ile sosyal medyada tepki çekmenin yanında ana haber bültenlerine konu olmuştur. Çiftçi konusunda farklı ideolojik kökenlere sahip yayın organları din tacirliği gibi ortak bir söylemde buluşurken, kadına ve hayvana şiddetle anılan haberleri genel bir olumsuz algı yaratmıştır. Öte yandan bu homojen söylemin Çiftçi ve sevenleri arasında bütünleşmeyi arttıran bir etki uyandırması oldukça ilginçtir. Kurgu ya da gerçek olduğunu tespit etmenin güçlüğü bir kenara bırakırsak kanalının internet sitesindeki yorumların hayranlık ve destek mesajlarından oluştuğu görülmektedir.

Araştırma evreninin ikinci katmanını Çiftçi'nin ulusal kanalarda canlı bir stüdyo programı olarak yayınlanan "Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler" programı oluşturmaktadır. 2011 yılından itibaren Kanal 9, Kaçkar TV, Tempo TV, Rumeli TV gibi yerel kanalların gece ve gündüz kuşaklarında canlı yayın bağlantıları ve kısa mesajlarla sürdürülen programlar yapmış; kimi zaman programda dini müzik grupları performans sergilemiştir. Programa gelen şikayetler üzerine Radyo Televizyon Üst Kurulu hareket geçmiştir. RTÜK'ün program hakkında aldığı kararların seyri oldukça ilginçtir. 09.01.2012 tarihinde "Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler" programının 6112 sayılı Kanunun 8. Maddesinin "toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması" ile "kişileri fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edemez" ilkelerini ihlal etmediği ancak "haksız çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açan unsurlar içeremez" ilkesini ihlal ettiği oy çokluğu ile karara bağlanır. Bununla birlikte sekiz ay sonra programın "kişileri fal ve batıl inançlar yoluyla istismar ettiği" ve "destek verene veya üçüncü kişiye ait mal ve atıfta bulunduğu"na oy birliği ile karar verilir. 19.03.2013'de ise programın "toplumun manevi değerlerine aykırı yayın" yaptığına oybirliği ile kanaat getirilir. İtham edildiği her üç maddeden uzun süre farklı yaptırımlara maruz kalan programın stüdyo macerası sonlanır. Çiftçi, 8 Şubat 2016 tarihinden itibaren yayın akışının çoğunluğunu kendi programlarının oluşturduğu Gonca TV'de, RTÜK tarafından para cezası ve yayın durdurma cezaları ile karşılaşmasına rağmen, sevenleri ile buluşmayı sürdürmektedir.

Araştırma evreninin üçüncü katmanını ise Çiftçi'nin dijital yayıncılık serüveni oluşturmaktadır. Stüdyo yayınlarının engellenmesinin ardından Çiftçi, internet yayıncılığına yoğunlaşır. Stüdyo ortamındaki eski program kayıtlarının yanı sıra mehdilik makamının varlığı, Çiftçi'nin turistik seyahatleri, çeşitli görsellerinden oluşan sevgi klipleri, farklı ortam ve kişilerle buluşmaları başta Youtube olmak üzere birçok video paylaşım sitesinde

dolaşımdadır. “İyileştirdiği hastaların” olumlu tanıklıklarını içeren kayıtlar ile başlanan video paylaşımlarını, şöhret ile doğru orantılı olarak Çiftçi’nin farklı anlarını ve hakkındaki iddiaları cevaplayan çok sayıda kayıt takip etmektedir. Çiftçi’nin görüntü kayıtlarını, mesajlarını ve onunla ilgili haberleri yayınlayan 10’un üzerinde Youtube kanalı bulunmaktadır. Çoğu anonim olan bu kanalların isimleri Çiftçi’nin söyleminden seçilmiş kelime kalıplarından oluşur: Goncanın Özlemi, Allah CC Büyüktür Es – Selâm, Osmanlı Torunu, Sahibbüz Zaman. 3 Nisan 2016 tarihinden itibaren düzenli yayın yapan Sahibbüz Zaman 10,900 abone ve 3.5 milyonun üzerinde toplam izlenme sayısı ile en etkin yayın organı konumundadır. Diğer kanalların düzensiz yayınları ve daha az aboneli oluşu hayranları tarafından kurulduğu izlenimini uyandırır. Bununla birlikte kayıt yükleme trafiğine bakıldığında Çiftçi’nin kayıtlarının gerek yasal gerek trol faaliyetler nedeniyle yayından kaldırılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu gözlenmektedir. Paylaşımların başlığında “kaldırılmadan hemen izle!” gibi uyarı notlarının bulunması ve yayın ile erişim tarihlerinin arasındaki zaman farkı kayıtların dolaşımına mani olunduğunu gösterir. Bu durumu önlemek adına yayınların Youtube’da organize bir ekip tarafından yürütüldüğü söylenebilir. Özellikle sayfanın yorum kısmında yalnızca Çiftçi’ye destek mesajlarının yer bulması, her çeşit görüşün sert bir şekilde ifade edildiği Youtube platformunun izleyici yapısıyla oldukça çelişmektedir. Yeni medya araçlarının izleyici ve içerik üreticisi arasındaki yoğun özdeşleşme lider ile sanal cemaati arasındaki bütünleşmeyi arttırırken karşıtların yoğun tepkilerinden de göstergesel bir izolasyon tesis eder. Konvansiyonel ekrandan bireyselleşmiş ekranlara geçişi hem Çiftçi’nin kendinden menkul karizmasını yüceltir hem de izler kitlenin ona daha da yakınlaşmasını sağlar.

Bu çalışmada Çiftçi’nin tele-terapi seanslarını analiz etmek adına daha geniş bir tanınırlığa ulaştığı 2010 sonrası stüdyo kayıtlarına ağırlık verdik. Diğer yandan üretilmeye çalışılan karizmanın görünmeyen/ program dışı unsurlarını tartışabilmek için diğer kayıtlardan da istifade etmeye çalıştık. Hoş Sohbetler programının biçimsel ve içerik açısından ele alarak dini mesajın üretimindeki sosyo-kültürel ve iletişimsel unsurlarının gösterge düzenini yorumlamayı denedik.

Programın Biçimsel Özellikleri

Çiftçi programlarında öncelikle bir şifa uzmanı olarak belirir. TV döneminde çoğunlukla stüdyoda gerçekleşen programlar zaman zaman dış mekanlara taşınır. Temposu oldukça yavaş olan programda ortalama izleyicinin dikkatini diri tutulmak adına farklı taktiklere başvurulur. Çiftçi bazen gösterişli papağanları ile programı yürütür (Çiftçi, 17

Ağustos 2013) bazen renkli çiçeklerle süslenmiş bir stüdyoyu kullanır. Söz konusu “doğal” motifler, dikkati çekmenin yanında programın bir cennet temsili sunmasını sağlar. Son dönem yayınlarında çekim yeri olarak kime ait olduğu anlaşılamayan evlerin salonları kullanılır. Çiçeklerle süslü, arka fonda hareketli doğa manzaraları ya da bir dünya haritasının bulunduğu bu çekimlerde Çiftçi, evin ambiyansı ile uyumlu spor kıyafetleri veya günlük kıyafetleri tercih eder. Bununla birlikte çekimlerin gerillavari bir tarzla sürdürülmesi bahçe peyzajlarının yanında seyir halindeki bir otomobilin (Çiftçi, 24 Ekim 2020) de set ortamı olarak kullanılmasına neden olur.

Çiftçi yayınlarında genellikle yalnızdır; kamera genelde göğüs plan çalışır. Duanın kritik anlarında kamera Çiftçi’nin yüzünü yakın plan yansıtır. Bir şifa uzmanından keramet sahibi bir ermişe dönüştüğü stüdyo yayınlarında Çiftçi geleneksel bir din adamı görünümünde değildir. Sinek kaydı bir traşla, ekran karşısına çıkan Çiftçi, çoğunlukla canlı ve tek renk gömlekler giydiği takım elbiseler tercih eder. Bu haliyle sıradan bir insan izlenimi sunarken, peltek konuşma tarzı lahuti ortamın gereken ciddiyetini dağıtır. Öte yandan son dönem yayınlarında hilal şekli verdiği bıyıkları ve at binip kılıç kuşandığı görüntü kayıtları mutedil imajına daha maskülen bir izlenim kazandırmıştır. Dualarında Arapça deyişlere, uzun ve çetrefilli tamlamalara yer vermeyen Çiftçi, gündelik dua diliyle “peygamberin”, “sahabenin”, “Allah dostlarının” yüzü suyu hürmetine gibi bilindik ifadelerle terapisini gerçekleştirir. Arayanları büyük oranda kadın ve yaşlıların oluşturduğu telefon bağlantılarında hastasına, uzman bir hekim gibi, kendinden emin ve sakin bir ses tonuyla yaklaşır. Ortalama 3-5 dakika süren görüşmelerde tüm hakimiyeti elinde tutan Çiftçi, arayanın ona beslediği bireysel güven ve ümidi diğer seyircilere aktarır istisnai mucizelerini sonraki yayına taşır.

Mesajın Üretimi

Programı arayanlar hastalığın geçmişi ve ağrılarının hangi noktalarda toplandığını öğrenmeye çalışıldığı bir konsültasyona tabi tutulur. Konsültasyon sürecinde hastanın Çiftçi’ye “hocam” şeklinde hitap etmesi dini olduğu kadar tıbbi bir göndergedir. Bu işlem sırasında Çiftçi, hastayla hem maddi hem de manevi olarak temas kurmaya çalışan dini şifacıya/cinci hoca pek benzemez. Keramet erbabının aksine bilgisi sıkı bir öz-denetim ve çalışmaya dayanan cinci hocalar ikna edici bir karizmaya sahip değildir. Yüz yüze ilişkilerin taraflar arasındaki eşitleyiciliği ile baş etmek ve gücünü ispatlamak zorundadır. Hasta, kişisel tercihleri, şifacının tutumu veya bilinmeyen başka bir etken nedeniyle görüşmeyi sonlandırmak isteyebilir. İyileşme sürecinin uzaması veya beklenildiği gibi sonuçlanmaması

hasta nezdinde güven kaybı oluşturabileceğinden sürekliliği sağlamak oldukça güçtür (Dole 175). Öte yandan program süresince kaynak ve alıcı arasındaki mesafe, şifacı ile hasta arasındaki yüz yüze karşılaşmaya dayalı eşitliği hasta-doktor arasındaki hiyerarşik ilişkiye dönüştürür. Düşmeyen telefon hatları ve diğer izleyicilerin tanıklığı Çiftçi'nin görüşme sırasında dokunulmaz bir karizma kazanmasına neden olur. Bedensel arızaların hastanın yaşamındaki anlamından tıbbi otoritenin haklılığını ispatlayan birer göstergeye dönüşmesi gibi program süresince hastanın çektiği acı da Çiftçi'nin kişisel karizmasının göstergesine dönüşür. Tıbbi tedavi bedenle ilgilenip ruhu paranteze alırken bu tele-terapide ilgi odağı ruhtur; bedensel rahatsızlıklar manevi bozukluğun bir semptomu olarak yorumlanır. Çağdaş bir tay-i mekan ve tay-i zaman olarak TV'nin sunduğu çoklu uzam-zaman algısı, arayanların doğrudan "Çiftçi'ye bağlandığı" bir (tele-) velayet ile programın göstergesel anlamını ikinci bir evreye taşır. Tele-terapik karizma Çiftçi'yi dini şifacılara yönelik itibarsız etiketlemelerden korumakla kalmaz aynı zamanda onu sufi geleneğin ahir zamandaki temsilcisi kılar.

TV programının yanı sıra internet yayınlarında kerametlerini sergilemeye sürdüren Çiftçi, bir kaydında asi bir horozu tesirli duası ile sakinleştirir (Çiftçi, 13 Ekim 2015). Başka bir kayıta yüzündeki mesyanik işaretlerin anlamını dini bütün teyzelerin yorumları ile sanal cemaatine bildirir (Çiftçi, 15 Aralık 2010). Arayanların hastalıklarının kronikliği ve doktor tedavisinin yetersiz kaldığı konuşmalarda sürekli vurgulanır. Bu noktada ağrının kronik oluşu hastaların psikolojik farkındalığını azaltırken izleyenler nezdinde tedavinin başarılı olduğu izlenimini güçlendirir. Bazı seanslardan sonra hasta sorularla tedavinin işaretlerini okumaya sevk edilir. Örneğin, ağrı duyulan yerde bir sıcaklığın olup olmadığı veya hareketsiz kaslarda bir karıncalanmanın başlayıp başlamadığı sorularak tedavinin psikosomatik izlerinin hem hasta hem de izleyici için takip edilmesi sağlanır. Diyaloglar, hastanın ya iyileşmeye başladığı yahut da izleme süresi ile orantılı olarak iyileşeceği müjdesiyle sonlanır:

İzleyici: Şiddetli bir boyun ağrım var. Ağrım için dua istiyorum sizden.

Tuncer Çiftçi: Şu an ağrıyor mu boynun?

İzleyici: Evet evet hocam aşırı... Doktora gidiyorum, doktorlardan şifa bulamadım yani.

Tuncer Çiftçi: Kaç yıldır ağrıyor bu boynun ablacığım?

İzleyici: İki senedir falan.

Tuncer Çiftçi: Ne kadar süredir beni izliyorsun?

İzleyici: Geçen sene Temmuzdan beri hocam.

Tuncer Çiftçi: Bayramdan bayrama mı sürekli mi izliyor musun?

İzleyici:...

Tuncer Çiftçi: Tamam Allah'ım Ümmeti Muhammed'e hepimize şifa nasip eder, merhamet eyler, tertemiz eder, acını alır boynunun. Kısmet bayramdan bayrama izleyince bayramdan bayrama cevap çıkıyor (Rumeli TV, 1 Mart 2014).

SONUÇ

Gerçekliği betimleyip, değerlendirme aracımız olan kategoriler aşkın birer veri değil insanın dünya içindeki ilişkilerinin birer tezahürüdür. (Toplumsal) ilişkilerin taraflara sunduğu avantaj ve dezavantajlar, pratik yatkınlıklar veya beceriksizlikler aktörlerin dünyayı nesnelleştirdikleri anlam haritalarını da temellendirir. Yiyeceklerimizi hazırlama ve sunma biçimiz sindirim sistemimizin bir parçası; akrabaların ten uyumu normal bir gen haritasının dolaylı teminatıdır. Doğa ve kültür arasındaki hipotetik ayrım özellikle hastalık/sağlık gibi kültürün her bir noktasına egemen olduğu bir kategoride bütünüyle geçersizleşir. Özneler-arası ilişkilerin (yaşam-dünyası) ve kurumsal soyutlamaların (sistem) kesişim noktasında beden hem türsel hem de tarihsel bir güç savaşında yer alır. Kurumsal düzenlemeler sahip oldukları söylemsel-maddi iktidar sayesinde kendi normatif tanımlarını bir süreliğine devre dışı bırakabilir. Diğer yandansa yaşam-dünyasal pratikler kurumsal norm ve yönlendirmelere rağmen ve hatta onlarla birlikte kendilerini yeniden üretebilme yeteneğine sahiptir. Özellikle geç modern dönemde kitle iletişim araçlarının verdiği mesajın Pavlovvari bir etki göstererek kitlelerin boş zihinlerini manipüle etmediği ortadadır. Bireysel anlam haritalarınca yorumlanan mesaj aynı zamanda yorumlamayı mümkün kılan yeni bir yorum cemaatine kaynaklık etmektedir. Öte yandan bu gündelik anlam haritaları bürokratik-hiyerarşik alanların sınır ve önceliklerine eklemlenir. İşte bu geç modern çifte-gönderim Çiftçinin yayınlarının dayandığı toplumsal bağlamı oluşturur. Tıbbi ve akademik evrenin uzmanlık fetişizmine saplanan disipliner iktidarı yeni sosyolojik sentezlere yanlış modernleşme tortuları olarak muamele ederken, üç hayati noktayı gözden geçirir. Birincisi, bilimsel epistemenin indirgemeci yaklaşım, hastalığın yarattığı çaresizliğin her türden iyileşme olasılığına başvurabilecek kendine has bir bilinç yapısı geliştirdiğini kavramakta yetersizdir. İkincisi Hoş Sohbetler gibi programların etkisini alt ve orta gelirlerdeki kültürel sermayesi düşük kitlelerin cehaleti ile açıklayan yüzeysel yorumlar kültürel sermayenin

toplumsal yapının imkan ve tehditlerince bahşedilen ortak bir kapasite olduğunu ihmal etmektir. Çiftçi örneği, tikel bir sapma değil geç modern toplumsal ilişkilerin mantığını gösteren bir ideal tip olarak görülmelidir. Toplumsal dünya yapısal norm ve aktörsel deneyimler arasında zikzak çizerek hareket eder. Yeni medya teknolojileri ile uzmanlık bilgisi korunaklı alanını kaybedip sıradan insanın anlam haritalarını yeniden yapılandırırken gündelik hayatımızı kotarmamızı yardımcı olan sağduyu bilgisi yeni uzmanlık alanları üretmektedir. Sıradan insanların birer yarı-uzmana dönüştüğü ve uzmanlıkların kitlesel taleplerin karşılanması ile karakterini kazandığı bu toplumsal uzamın alışılmadık sentezlerini çözümlemek ancak düşünömsel bir perspektifle mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aktürker, İmran Gündüz. *Geleneksel Tıbbın Şifa Ritüelleri Üzerine Bir Araştırma: Amasya Örneği* (Basılmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Ankara, 2021
- Anyinam, Charles. "Alternative Medicine in Western Industrialized Countries: Alternative Agenda For Medical Geography." *The Canadian Geographer*. 34(1): 69-76,1990.
- Baer, William C. Urban Planners: Doctors or Midwives? *Public Administration Review*, Vol. 37, No.6, pp. 671-678, 1977.
- Balzac, Honore de. *Köy Hekimi*. Çev. Cevdet Perin, İstanbul: Remzi Yayınları, 1966.
- Barthes, Roland. *Çağdaş Söylenceler*. Çev. Tahsin Görgün, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Berger, Peter. & Zjderveld A. *In Praise Of Doubt: How To Have Convictions Without Becoming A Fanatic*, Harper Colins E-Books, 2010.
- Berger, P ve Luckman, T. *Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning Gütersloh: Bertelsmann Foundation Pubs*, 1995.
- Berkes, Niyazi. *Teokrasi ve Laiklik*. İstanbul: Adam Yayınları, 1984.
- . *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Biospace. *Complementary and Alternative Medicine Market Poised to Grow at a CAGR of 18% by 2030*, 27 April 2022. 20.06.2022 tarihinde www.biospace.com sitesinden erişim sağlanmıştır.
- Charmaz, Kathy. *Good Days, Bad Days: The Self in Chronic Illness and in Time New Brunswick*. NJ: Rutgers University Press, 199.

- Doğan, Elif. *Türkiye’de New Age Hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Bursa, 2020.
- Dole, Christopher. *Seküler Yaşam Ve Şifacılık: Modern Türkiye’de Kayıp Ve Adanmışlık*. Çev. Barış Cezar, İstanbul:Metis Yayınları, 2015.
- Durkheim, Emile. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları. 2004.
- Elmacı, Nuran. *Diyarbakır Kentinin Üç Farklı Köysel Grubunda Doğumla İlgili Değer Ve Tutumlar*. (Basılmamış Doktora Tezi) Diyarbakır Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Kürsüsü (Sosyal Antropoloji Kürsüsü), Diyarbakır, 1976.
- Foucault, Michel. *Kelimeler ve Şeyler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: İmge Yayınları, 2001.
- . “Birth of Social Medicine.” Trans. James d. Faubion, Robert Hurley and others (ed), *Power: Essential Works Of Foucault:1954 -1984*. New Press. 134-157, 2001.
- . *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, Çev. Emre Bayoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Fox, Nicholas J. (1991). “Postmodernism, Rationality and the Evaluation of Health Care.” *The Sociological Review*, 39(4), 709–744.
- Freud, Sigmund. *Rüyaların Yorumu*. Çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1996.
- Friedson, Eliot. *The Profession Of Medicine*. Dodd, Mead & Company: New York. 1970.
- Garrett, Catherine. Spirituality And Healing in The Sociology Of Chronic Illness, *Health Sociology Review*, 11:1-2, 2002, 61-69.
- Gençler, Ahmet. *Diyarbakır Ve Çevresinde Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerini Etkileyen Toplumsal Ve Kültürel Faktörler*. (Basılmamış Doktora Tezi) Diyarbakır Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Kürsüsü, Diyarbakır, 1974.
- Güldaldı, Elif. *El Alanlar: Geleneksel Şifacılar Üzerine Bir Sağlık Sosyolojisi Çalışması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Balıkesir, 2021
- Güven, Seda. “Türkiye’de Sağlık Sosyolojisi Çalışmaları.” *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, 127-153.

- Hall, Stuart. "Encoding, Decoding." Ed. Simon During, *The Cultural Studies Reading*. London and New York: Taylor and Francis, 2001. 507-517
- Hanioğlu, Şükrü. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Zihniyet, Siyaset ve Tarih*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.
- Hodge, David R., Derezotes, David S. (2008). "Postmodernism And Spirituality: Some Pedagogical Implications For Teaching Content On Spirituality." *Journal of Social Work Education*, Vol. 44, No. 1 (WINTER 2008), 103-123.
- Işık, İ. Emre. *Gen-politik*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2004.
- Kasapoğlu, M. Aytül. *Sağlık Örgütlerinde Personelin Sosyal İlişkileri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Ankara, 1982.
- Kalaycı, Feyzanur. *Erken Cumhuriyet Döneminde Politika Ve Tıbbi Söylem İttifakının Soykütüğü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2021
- Kızılcıkelik, Sezgin. *Kırsal Kesim Ve Kentsel Kesimdeki Sağlık Sisteminin Sosyolojik Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara, 1995.
- Kottow, Miguel. "Classical Medicine vs Alternative Medical Practices." *Journal of Medical Ethics*, (1992), 18-22.
- Kurtdaş, Muzaffer Çağlar. *Çalışan Kadınların Sağlık Bilincinin Sosyolojik Analizi (Malatya Örneği)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ, 2013.
- Lindeman, Mary. *Erken Modern Avrupa'da Tıp Ve Toplum*. Çev. Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- . *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008
- Mckinlay, J. *Social Networks, Lay Consultation and Help-Seeking Behaviour*. Forces:53, 1973, 275-292.
- Özbay, Cenk. vd. *Türkiye'de Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye'de Beden, Sağlık Ve Cinsellik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.

- Parson, Talcott. *Social System*. Illinois: The Free Press, 1954.
- Porter, Roy. *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi*. Çev. Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Schutz, Alfred. "On The Multiple Realities." Ed. Maurice Natanson, *Collected Papers I: The Problem Of Social Reality*. Trans. H. L. Na-tanson., Martinus Nijhoff, The Hague, 1973. 207-259.
- "Don Quixote And The Problem Of Reality". Ed. Arvid Brodersen, *Collected Papers II: Studies in Social Theory*. Martinus Nijhoff, The Hague, 1976. 135-159
- Semmes, Clovis. E. "Nonmedical Illness Behavior: A Model Of Patients Who Seek Alternatives To Allopathic Medicine." *Journal Of Manipulative And Physiological Therapeutics*, 13(8). 1990, 427-36.
- Sharma, Ursula. *Complementary Medicine Today: Practitioners And Patients*. London: Routledge, 1992.
- Siahpush, Mohammad. "A Critical Review Of The Sociology Of Alternative Medicine: Research On Users." *Health*, Volume 4 Issue 2, 2000, 159-178.
- Stolz, Jörg. "All Things Are Possible: Towards A Sociological Explanation Of Pentecostal Miracles And Healings." *Sociology of Religion*. 72:4, 2011, 456-482.
- Suchman, Edward. A. "Socio-Medical Variations Among The Ethnic Groups." *American Journal of Sociology*. Vol. 70, No. 3. 1964, 319-331.
- Turner, Bryan S. *Tıbbi Güç Ve Toplumsal Bilgi*. Çev. Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayınları, 2011.
- Türkdoğan, Orhan. "Türk Köy Sosyolojisine Yardımcı Olması Bakımından, Medikal Sosyoloji, Saha Ve Problemleri." *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı:6, 1965, 45-59.
- . *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi, Doğu'da Bir Kasabanın Tıbbi Sosyoloji Açısından İncelemesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Türk Tabipler Birliği. *Geleneksel, Alternatif, Tamamlayıcı Sağlık Uygulamaları Hakkında TTB Etik Kurulu Görüşü*, 2019,
- Ullman, Dana. "The Mainstreaming Of Alternative Medicine." *Healthcare Forum Journal*, 36(6), 1993, 24-30.
- Ülman, Yeşim Işıl. *Galatasaray Tıbbiyesi: Tıbbiye'de Modernleşmenin Başlangıcı*. İstanbul:

Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

Waddell, Charles. "Magic And Liturgical Correctness in The Church: the Story of a Spiritual Journey Home." *The Australian Journal of the Liturgy*. vol 6(1). 1997, 5-21

Wardwell, Walter I. "Social Factors in the Survival of Chiropractic: A Comparative View." *Sociological Symposium*, 22, 1978, 6-17.

West, R. Alternative Medicine: Prospects And Speculations. Ed. N. Black, D. Boswell, A. Gray, S. Murphy and J. Popay, *Health And Disease: A Reader*. Buckingham: Open University Press. 1988.

Woolf, Virginia. *Hasta Olmaya Dair*. Çev. Volkan Atmaca, İstanbul: Everest Yayınları, 2018.

Wölpe, Paul. R. "The Holistic Heresy: Strategies of Ideological Challenge in The Medical Profession." *Social Science and Medicine*, 31 (8), 1990, 913-23.

Yayın Bağlantıları

Çiftçi, Tuncer. "Depresyon rahatsızlığı için dua eden Tuncer Hocamızın vesilesiyle Allah şifa verdi." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=RWKB8TDjQIU>. Program Tarihi 7 Eylül 2013.

---. "Dualarla İyileştiren Adam." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=nRhOmZtYAKE>. Program Tarihi 12 Mart 2017.

---. "Hz. Mehdi ve Zaman." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=NF5BI6vb1vk> Program Tarihi 11 Ekim 2016.

---. "Şubat Buluşmasından Ufak Bir Kare." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=S7Nha1624Gc>. Program Tarihi 16 Şubat 2015.

---. "Tuncer Çiftçi ile Şifa Bulanlar." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=j3e75Pl19Dg>. Program Tarihi: 1 Kasım 2014.

---. "İşin Aslı Programı." [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=DTBdbB9K2o4>. Program Tarihi: 18 Ocak 2013.

---. "Tuncer Çiftçi Çenesinde Allah Yazıyor Mutlaka İzleyin...!!!" [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=titpP1a6dJ4>. Program Tarihi: 15 Aralık 2010.

---. “Tuncer Çiftçi- Horoz Enteresan!!!”[Video].Youtube.

<https://www.youtube.com/watch?v=h-2uj2DINgM>. Program Tarihi: 13 Ekim 2015

---.“Tuncer Çiftçi ile Hoş Sohbetler.” [Video].Youtube

<https://www.youtube.com/watch?v=FusNfqpiibsg>. Program Tarihi: 18 Ağustos 2013.

---.“Ahir zaman köyünden Tuncer Çiftçi ile hoş sohbetler.” [Video]. Youtube.

<https://www.youtube.com/watch?v=uEdpg18ymgl>. Program Tarihi: 2 Mayıs 2013.

---.“Tuncer çiftçi ile hoş sohbetler.”[Video].Youtube

<https://www.youtube.com/watch?v=V8nH7ZZB6LE>. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2020.